

Genderdimensie in de risicoanalyse

Er zijn voortdurend inspanningen nodig om de arbeidsomstandigheden van mannen en vrouwen te verbeteren. Een genderneutrale benadering van risicoanalyse en preventie kan ertoe leiden dat risico's voor vrouwelijke werknemers worden onderschat of zelfs helemaal genegeerd. Wanneer we aan gevaren op het werk denken, denken we eerder aan mannen werkzaam in gebieden met een grote kans op ongevallen, zoals bouwterreinen of een vissersvaartuig, dan aan vrouwen in de gezondheidszorg en de sociale zorg of in nieuwe gebieden zoals callcentra. Een zorgvuldige beoordeling van reële

werkomstandigheden laat zien dat vrouwen en mannen op het werk met aanzienlijke risico's te maken kunnen hebben. Door banen gemakkelijker te maken voor vrouwen worden ze ook gemakkelijker voor mannen. Het is derhalve belangrijk genderthema's op te nemen in risicoanalyses van de werkplek. Integratie van genderthema's in risicopreventie vormt nu een doelstelling van de Europese Gemeenschap (1). Onderstaande tabel geeft voorbeelden van gevaren en risico's die zijn gevonden op werkplekken waar voornamelijk vrouwen werkzaam zijn.

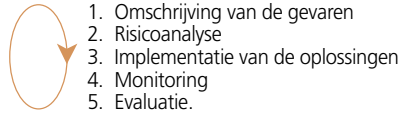
Tabel 1. Voorbeelden van gevaren en risico's bij werk dat voornamelijk door vrouwen wordt verricht

Werkgebied	Risicofactoren en gezondheidsproblemen			
	Biologische	Fysieke	Chemische	Psychosociale
Gezondheidszorg	Infectieziekten, bv. besmetting via bloed, ademhaling enz.	Manueel hanteren van lasten en vermoeiende houdingen; ioniserende straling	Reinigings-, sterilisatie- en ontsmettingsmiddelen; geneesmiddelen; anesthesiegassen	„Emotioneel zwaar werk“; ploegen- en nachtdiensten; geweld van klanten en openbare geweldpleging
Kinderdagverblijven	Infectieziekten, bv. besmetting via ademhaling	Manueel hanteren van lasten; vermoeiende houdingen		„Emotioneel zwaar werk“
Schoonmaaksector	Infectieziekten; dermatitis	Manueel hanteren van lasten, vermoeiende houdingen; glij- en valpartijen	Reinigingsmiddelen	Buitengewone werktijden; geweld, bv. in geval van alleen of laat werken
Voedselproductie	Infectieziekten, bv. overbrenging door dieren en van schimmels, sporen, organische stoffen	Repetitieve bewegingen — bv. bij verpakkingswerk of slachthuizen; steekwonden; koude temperaturen; geluidsoverlast	Residuen van bestrijdingsmiddelen; sterilisatiemiddelen; sensibiliserende specerijen en additieven	Stress vanwege repetitieve werkzaamheden aan de lopende band
Catering en horeca	Dermatitis	Manueel hanteren van lasten; repetitieve hakwerkzaamheden; steekwonden door messen en brandwonden; glij- en valpartijen; warmte; reinigingsmiddelen	Passief roken; reinigingsmiddelen	Stress vanwege hectische werkzaamheden, klanten, geweld en intimidatie
Textiel- en kledingindustrie	Organische stoffen	Geluidsoverlast; repetitieve bewegingen en verkeerde lichaamshouding; verwonding door naalden	Kleurstoffen en andere chemicaliën, inclusief formaldehyde voor het strijkvrij maken en vlekverwijderingsoplossingsmiddelen; stof	Stress vanwege repetitieve werkzaamheden aan de lopende band
Wasserijen	Geïnfecteerde was, bv. in ziekenhuizen	Manueel hanteren van lasten en vermoeiende houdingen; warmte	Oplosmiddelen voor chemisch reinigen	Stress door repetitieve werkzaamheden en werkzaamheden in een hoog tempo
Keramische sector		Repetitieve bewegingen; manueel hanteren van lasten	Stof van glazuur, lood en silica	Stress vanwege repetitieve werkzaamheden aan de lopende band
„Eenvoudige“ fabricage		Repetitieve bewegingen, bv. bij montagewerkzaamheden; verkeerde lichaamshoudingen; manueel hanteren van lasten	Chemicaliën in micro-elektronica	Stress vanwege repetitieve werkzaamheden aan de lopende band
Callcentra		Stemproblemen in samenhang met praten; verkeerde lichaamshoudingen; overmatig zitten	Slechte luchtkwaliteit in gesloten ruimten	Stress door het werken met klanten, werktempo en repetitieve werkzaamheden
Onderwijs	Infectieziekten, bv. besmetting via ademhaling, mazelen	Langdurig staan; stemproblemen	Slechte luchtkwaliteit in gesloten ruimten	„Emotioneel zwaar werk“, geweld
Kapperssector		Vermoeiende houdingen, repetitieve bewegingen, langdurig staan; natte handen; snijwonden	Chemische sprays, kleurstoffen enz.	Stress door het werken met klanten; hoog werktempo
Administratieve werkzaamheden		Repetitieve bewegingen, verkeerde lichaamshouding, ruggijn vanwege het zitten	Slechte luchtkwaliteit in gesloten ruimten; dampen van fotokopieerapparaten	Stress, bv. door geen zeggenschap over eigen werk, veelvuldige onderbrekingen, eentonig werk
Landbouw	Infectieziekten, bv. overbrenging door dieren en van schimmels, sporen, organische stoffen	Manueel hanteren van lasten, vermoeiende houdingen; ongeschikte arbeidsmiddelen en beschermende kleding; hete, koude en natte omstandigheden	Pesticiden	

(1) „Zich aanpassen aan de veranderingen in werk en samenleving: een nieuwe communautaire gezondheids- en veiligheidsstrategie 2002-2006“. Mededeling van de Europese Commissie, COM(2002) 118 def.

Model van een gendergevoelige risicoanalyse

Bij de risicoanalyse moet rekening worden gehouden met de genderdimensie, met de verschillen en ongelijkheden tussen mannen en vrouwen. Werk, de organisatie ervan en de gebruikte apparatuur moeten aangepast zijn aan de mens, niet andersom. Dit principe is vastgelegd in EU-wetgeving. Op grond van de wetgeving moeten werkgevers op basis van een risicoanalyse de risico's beheersen. Dit kan in vijf stappen geschieden.

Hieronder staan enkele suggesties om in dit proces meer rekening te houden met de verschillen tussen mannen en vrouwen. Aangezien er genderverschillen zijn bij heel veel andere vraagstukken op het gebied van werkomstandigheden zoals ongewenste intimiteiten, discriminatie, betrokkenheid bij besluitvorming op de werkplek en conflicten tussen werk en privé-leven is een holistische benadering ten aanzien van risicopreventie vereist. Ook moeten minder voor de hand liggende gevaren en gezondheidsproblemen die vaker bij vrouwelijke werknemers voorkomen worden vastgesteld.

Hoofdfactoren in gendergevoelige risicoanalyse

- Positieve betrokkenheid en serieus nemen van genderthema's
- Kijken naar de werksituatie in de praktijk
- Betrekken van alle werknemers, mannen en vrouwen, in alle stadia
- Vooronderstellingen over de gevaren en over eventuele betrokkenen vermijden.

Stap 1 — Omschrijving van de gevaren, houdt bijvoorbeeld rekening met de genderdimensie door:

- te onderzoeken of gevaren voorkomen in zowel typische mannen- als vrouwenbanen;
- gezondheids- en veiligheidsgevaaren vast te stellen;
- vrouwelijke en mannelijke werknemers te vragen met welke structurele problemen ze te maken hebben in hun werk;
- vooronderstellingen te vermijden wat al dan niet belangrijk is;
- alle werknemers te beoordelen, ook schoonmakers en receptionisten enz.;
- parttime medewerkers, tijdelijk personeel of uitzendkrachten en zij die met ziekteverlof zijn ten tijde van de beoordeling niet te vergeten;
- vrouwen aan te moedigen aspecten te vermelden waarvan zij menen dat die hun veiligheid en gezondheid op het werk beïnvloeden, alsmede gezondheidsklachten die met het werk verband kunnen houden;
- na te gaan of er nog andere vraagstukken zijn die met het werk en de gezondheid verband houden.

Stap 2 — Risicoanalyse, houdt bijvoorbeeld rekening met de genderdimensie door:

- naar de in de praktijk verrichte taken en de werkelijke werkomgeving te kijken;
- geen vooronderstellingen te maken over blootstelling aan risico's alleen op basis van functieomschrijving of functiebenaming;
- voorzichtig te zijn met verschillen tussen mannen en vrouwen bij de indeling van risico's in groot, gemiddeld en klein risico;
- vrouwen bij de risicoanalyse te betrekken. Overweeg het gebruik van gezondheidskringen en methodes voor het in kaart brengen van risico's, methoden van de participatieve ergonomie en stressinterventies;
- te waarborgen dat de analyse wordt uitgevoerd door personen die voldoende kennis en opleiding hebben inzake genderthema's bij de veiligheid en gezondheid op het werk;
- te waarborgen dat de instrumenten en middelen die bij de analyse worden gebruikt aspecten omvatten die relevant zijn voor zowel mannelijke als vrouwelijke werknemers. Zo niet, pas deze dan aan;
- externe evaluators mee te delen dat zij voor een benadering moeten kiezen waarbij rekening wordt gehouden met verschillen tussen mannen en vrouwen en te controleren of ze hiertoe in staat zijn;
- aandacht te schenken aan genderthema's wanneer de implicaties voor de veiligheid en de gezondheid op het werk van geplande veranderingen op de werkplek worden beoordeeld.

Let voor stress bijvoorbeeld op:

- verhouding werk en privé-leven en de werkschema's van mannen en vrouwen;
- loopbaanontwikkeling;
- intimidatie;
- emotionele „stressfactoren“;
- ongeplande onderbrekingen en uitvoering van verschillende taken tegelijk.

Let voor reproductieve gezondheid bijvoorbeeld op:

- de reproductieve risico's voor mannen en vrouwen;
- alle gebieden van reproductieve gezondheid, niet alleen zwangerschap.

Let voor aandoeningen aan het bewegingsapparaat bijvoorbeeld op:

- kritische beoordeling van „lichte werkzaamheden“. Hoeveel statische spierbelasting is vereist? Is het vooral staand werk? Welke gewichten worden in de praktijk gehanteerd, en hoe vaak?

Stap 3 — Implementatie van de oplossingen, houdt bijvoorbeeld rekening met de genderdimensie door:

- risico's bij de bron proberen aan te pakken om te zorgen voor een veilige en gezonde werkplek voor alle werknemers. Hiertoe behoren risico's voor de reproductieve gezondheid;
- aandacht te schenken aan diverse groepen en de werkzaamheden en de preventieve maatregelen aan de werknemers aan te passen. Pas bijvoorbeeld beschermingsuitrusting aan de behoeften van ieder individu, vrouwen en mannen, aan;
- vrouwelijke werknemers bij de besluitvorming en tenuitvoerlegging van oplossingen te betrekken;
- te waarborgen dat vrouwelijke en mannelijke werknemers beschikken over informatie en opleiding op het gebied van veiligheid en gezondheid op het werk relevant voor de werkzaamheden en hun arbeidsomstandigheden en de gevolgen voor de gezondheid. Betrek daarbij parttime medewerkers, tijdelijk personeel en uitzendkrachten.

Stappen 4 en 5 — Monitoring en evaluatie, houden bijvoorbeeld rekening met de genderdimensie door:

- vrouwelijke werknemers deel te laten nemen aan het proces van monitoring en evaluatie;
- op de hoogte te zijn van de nieuwste informatie over gezondheidsthema's op het werk die verband houden met verschillen tussen mannen en vrouwen.

Gezondheidsbewaking kan onderdeel zijn van zowel risicoanalyse als monitoring:

- surveilleer banen van zowel mannen als vrouwen;
- wees bij de keuze van de deelnemers aan de monitoringactiviteiten voorzichtig met het maken van veronderstellingen, bijvoorbeeld op basis van functiebenaming.

Geregistreerde arbeidsongevallen maken een belangrijk deel uit van risicoanalyse en monitoring:

- moedig de registratie aan van thema's op het gebied van gezondheid op het werk alsmede van arbeidsongevallen.

Algemene maatregelen om de genderdimensie bij het management van veiligheid en gezondheid op het werk te bevorderen

- Herzien van het veiligheidsbeleid, met name met inbegrip van een verplichting tot integratie van de genderdimensie, en van de relevante doelstellingen en procedures.
- Waarborgen dat de interne en externe dienstverleners op het gebied van veiligheid en gezondheid op het werk rekening houden met de verschillen tussen mannen en vrouwen.
- Relevante training en informatie verstrekken over genderthema's ten aanzien van veiligheids- en gezondheidsrisico's aan risicobeoordelaars, managers en toezichhouders, vakbondsvertegenwoordigers, arbocommissies enz.
- Koppelen van veiligheid en gezondheid op het werk aan acties inzake gelijke behandeling op de werkplek met inbegrip van programma's ter bevordering van gelijke behandeling.
- Kijken naar mogelijkheden vrouwen te laten deelnemen aan arbocommissies. Worden bijvoorbeeld vergaderingen gehouden op tijdstippen waarop vrouwen aanwezig kunnen zijn?

Voor meer informatie

Het rapport van het Agentschap *Gender issues in safety and health at work — A review* geeft meer informatie over risico's voor vrouwelijke werknemers en de preventie ervan. Dit rapport is beschikbaar op:

<http://agency.osha.eu.int/publications/reports/209/en/index.htm>

Factsheet nr. 42 met een samenvatting van het rapport is beschikbaar op:

<http://agency.osha.eu.int/publications/factsheets/>

De website van het Agentschap heeft een rubriek met links naar meer informatie over vrouwen en veiligheid en gezondheid op het werk:

<http://gender.osha.eu.int>

De website van het Agentschap bevat tevens andere bronnen die van belang zijn voor typisch vrouwelijk werk, zoals over de preventie van aandoeningen aan het bewegingsapparaat en stress en risico's voor werknemers in de gezondheidszorg.